

การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น
PROMOTING BUDDHIST AND CULTURAL RELATIONS BETWEEN
THAILAND AND JAPAN

พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนโต (สุทนต)¹, พระมหาดนัยพัชร คมภิรปญโญ²,
พระราชสุทธีวัชรสุธี³
Phramaha Narongsak Sudanto (Suthon)¹, Phamaha Danaiphat
Gambhirrapanyo², Phrarajsutthivajarasuthi³

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย¹⁻³
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand¹⁻³

thitiya.kh@bkkthon.ac.th Corresponding Author E-mail: narongsag@gmail.com¹,
yunirum@gmail.com², Suthito@gmail.com³

Received: 28 August 2026; Revised: 15 September 2026; Accepted: 23 September 2026

การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น

พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนโต (สุทนต), พระมหาดนัยพัชร คมภิรปญโญ,
พระราชสุทธีวชิรสุธี

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิหลังความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น 2) ศึกษาบทบาทและการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของพระธรรมทูตไทยในญี่ปุ่น และ 3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยในญี่ปุ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 รูป/คน ได้แก่ ประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น เจ้าอาวาสวัดไทยในญี่ปุ่น ผู้กำกับดูแลพระธรรมทูต ผู้แทนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และพระสงฆ์ญี่ปุ่น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอผลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่นมีพัฒนาการยาวนานกว่า 600 ปี เริ่มจากการค้าและการตั้งถิ่นฐานของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา ก่อนพัฒนาเป็นความสัมพันธ์ระดับราชสำนัก ศาสนา และสถาบัน หลักฐานสำคัญ ได้แก่ การพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนำไปสู่การสถาปนาวัดนิมิตไทยจิ เมืองนาโงยา ตลอดจนความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับองค์กรพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น 2) พระธรรมทูตไทยมีบทบาทเป็นทั้งผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ทูตทางวัฒนธรรม และหุ้นส่วนทางสังคม โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำทางปัญญา ผู้เชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และผู้สร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ การเผยแผ่ดำเนินผ่านแนวทาง “3ส.” ได้แก่ สนทนา สติ และสุนทรียะ ควบคู่กับการเคารพกฎหมายและวัฒนธรรมท้องถิ่น การใช้สื่อดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายข้ามนิคม และ 3) ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นการประสานพระพุทธศาสนาเถรวาทไทย กับมหายานและเซนของญี่ปุ่น ผ่านวิปัสสนากรรมฐาน ความเมตตา พุทธศิลป์ และการรับฟังอย่างลึกซึ้ง ก่อให้เกิดรูปแบบการทูตเชิงพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงทุนทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และเครือข่ายประชาชน อันนำไปสู่ความเข้าใจ ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และสันติภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การทูตเชิงพุทธศาสนา; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น; พระธรรมทูตไทย; วัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น

PROMOTING BUDDHIST AND CULTURAL RELATIONS BETWEEN THAILAND AND JAPAN

Phramaha Narongsak Sudanto (Suthon), Phamaha Danaiphat Gambhirrapanyo,
Phrarajsutthivajarasuthi

Abstract

This research, entitled aimed to: (1) study the historical background of Buddhist and cultural relations between Thailand and Japan; (2) investigate the roles of Thai Dhammaduta monks in promoting cultural relations in Japan; and (3) analyze Thai Buddhist and cultural relations in Japan. This qualitative study employed documentary research and in-depth interviews. Fifteen key informants were purposively selected, including the President of the Thai Buddhist Monks Assembly in Japan, abbots of Thai temples in Japan, administrators responsible for overseas Dhammaduta monks, a representative of the National Office of Buddhism, and Japanese Buddhist monks. The data were analyzed using content analysis and presented descriptively.

The research findings revealed that:

1) Thai-Japanese Buddhist and cultural relations have developed for more than 600 years. They originated from maritime trade and Japanese settlements during the Ayutthaya period and subsequently expanded into royal, religious, and institutional relations. Significant evidence includes the royal bestowal of the Buddha's relics during the reign of King Chulalongkorn, which led to the establishment of Nittai-ji Temple in Nagoya, as well as cooperation between Mahachulalongkornrajavidyalaya University and Buddhist organizations in Japan. 2) Thai Dhammaduta monks serve as Buddhist missionaries, cultural ambassadors, and social partners. Their major roles include providing intellectual and spiritual guidance, facilitating cultural exchange, and creating psychologically safe spaces. Their propagation approach is represented by the "3S Model": Sonthana (dialogue), Sati (mindfulness), and Sunthariya (aesthetics). This approach is implemented alongside respect for Japanese laws and customs, proactive use of digital media, and the development of cross-sectarian networks. 3) Thai Buddhist and cultural relations in Japan reflect an integration of Thai Theravada Buddhism with Japanese Mahayana and Zen traditions through insight meditation, compassion, Buddhist arts, and deep listening. These findings led to a Buddhist diplomacy model that connects historical, religious, cultural, institutional, and people-to-people capital. This integrated model contributes to mutual understanding, trust, cooperation, and the sustainable promotion of peaceful relations between Thailand and Japan.

Keywords: Thai-Japanese Culture Relations, Thai Dhammaduta monks, Buddhist diplomacy, Buddhist propagation, Thai-Japanese culture

บทนำ

ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาอย่างยาวนาน โดยมีหลักฐานการติดต่อแลกเปลี่ยนตั้งแต่สมัยอยุธยาผ่านการค้าทางทะเล การตั้งชุมชนชาวญี่ปุ่น และการเดินทางของผู้คนระหว่างสองประเทศ ก่อนพัฒนาเป็นความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2430 ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงดำเนินต่อเนื่องมายาวนานกว่า 130 ปี ครอบคลุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ของทั้งสองประเทศเป็นรากฐานสำคัญ ควบคู่กับการแลกเปลี่ยนระดับประชาชน (กระทรวงการต่างประเทศ, 2560; กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, 2569)

พระพุทธศาสนาถือเป็นทุนทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนทั้งสองประเทศ แม้ประเทศไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นมีพระพุทธศาสนาหายานนิกายเซนเป็นฐานสำคัญ แต่หลักธรรมเกี่ยวกับเมตตา กรุณา สติ ปัญญา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ ความแตกต่างทางนิกายจึงมิได้เป็นอุปสรรค หากเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาจิตใจและสังคม พระพุทธศาสนาจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจ ความไว้วางใจ และมิตรภาพระหว่างประชาชนไทยกับญี่ปุ่น หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีรากฐานจากพุทธดำรัสที่ทรงส่งพระอรียสาวก 60 รูป ออกประกาศพระธรรม โดยมีมุ่งประโยชน์เกื้อกูล ความสุข และการอนุเคราะห์แก่ชาวโลก พร้อมทั้งกำหนดให้แสดงธรรมทั้งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักการดังกล่าวสะท้อนว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดคำสอน แต่ครอบคลุมถึงการช่วยเหลือสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างสันติสุข และการปรับวิธีการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทของผู้รับสาร พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตจึงต้องมีทั้งความรู้ในพระธรรมวินัย ทักษะการสื่อสาร ความเข้าใจวัฒนธรรม และความสามารถในการประยุกต์หลักพุทธธรรมให้สัมพันธ์กับปัญหาของสังคมร่วมสมัย

เหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างเด่นชัด คือ การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุและพระพุทธรูปแก่ประเทศญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. 2443 ต่อมาคณะสงฆ์ญี่ปุ่นได้สร้างวัดนิตไตจิ ณ เมืองนาโงยา เมื่อ พ.ศ. 2447 เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ วัดดังกล่าวเป็นวัดที่มีได้สังกัดนิกายไดนิกายหนึ่ง และมีคณะสงฆ์จากนิกายต่าง ๆ หมุนเวียนกันบริหารจัดการ จึงเป็นสัญลักษณ์สำคัญของมิตรภาพและความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา ระหว่างสองประเทศ (วัดนิตไตจิ, 2569) หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในฐานะกลไกทางการทูตเชิงวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต มิได้เพิ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการจัดตั้งวัดไทยในญี่ปุ่นในยุคปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศญี่ปุ่นมีความชัดเจนมากขึ้นภายหลังการจัดตั้งวัดไทย และการส่งพระธรรมทูตไปปฏิบัติศาสนกิจ วัดไทยมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม แต่ยังเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติธรรม การสืบสานวัฒนธรรมไทย การช่วยเหลือชุมชนไทยในต่างแดน และการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวญี่ปุ่น ปัจจุบันสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่นทำหน้าที่เชื่อมโยงวัดไทยและพระธรรมทูตที่

ปฏิบัติศาสนกิจในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศญี่ปุ่น ส่งผลให้การดำเนินงานมีลักษณะเป็นเครือข่ายและครอบคลุมทั้งมิติศาสนา วัฒนธรรม และการบริการสังคม (สมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น, 2569)

ด้านการพัฒนาบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ดำเนินโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศอย่างเป็นระบบตั้งแต่ พ.ศ. 2538 โดยการอบรมรุ่นแรกมีผู้สำเร็จการอบรมจำนวน 49 รูป และมีการดำเนินงานต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การอบรมมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาพระธรรมทูตให้มีความรู้ความสามารถ จริยวัตร และความมั่นใจในการปฏิบัติศาสนกิจต่างประเทศ ตลอดจนสามารถปรับวิธีการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับภาษา กฎหมาย และวัฒนธรรมท้องถิ่น (วิทยาลัยพระธรรมทูต, 2569) คุณลักษณะที่สำคัญของพระธรรมทูตประกอบด้วยความรู้ในหลักธรรม ความสามารถในการฟังและสื่อสาร ความอดทน ความใฝ่ศึกษา ภาวะผู้นำ และความสามารถในการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม (พระมหาสมาน ชาติวิริโย, 2563) อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่นยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ จำนวนบุคลากรในต่างประเทศที่ไม่เพียงพอ ความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรม การปรับตัวให้สอดคล้องกับกฎหมายและโครงสร้างสังคมญี่ปุ่น การขาดระบบสนับสนุนที่ต่อเนื่อง และความจำเป็นในการประสานความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ สถาบันการศึกษา วัด และภาคประชาชน งานศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่มุ่งอธิบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คุณลักษณะของพระธรรมทูต หรือประวัติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นรายด้าน แต่ยังขาดการวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ บทบาทพระธรรมทูต กลไกทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระดับประชาชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น โดยมุ่งศึกษาภูมิหลังของความสัมพันธ์ วิเคราะห์บทบาทและวิธีดำเนินงานของพระธรรมทูตไทย ตลอดจนสังเคราะห์กลไกที่ทำให้ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาจะช่วยให้เห็นแนวทางยกระดับพระธรรมทูตไทยจากผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่การเป็นทูตทางวัฒนธรรมและหุ้นส่วนทางสังคม รวมทั้งเป็นข้อมูลสำหรับพัฒนานโยบาย เครือข่าย และรูปแบบการทูตเชิงพุทธศาสนาที่ส่งเสริมความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์อันยั่งยืนระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น
2. เพื่อศึกษาบทบาทและการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของพระธรรมทูตไทยในญี่ปุ่น
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของไทยในญี่ปุ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมภูมิหลังของความสัมพันธ์ บทบาทของพระธรรมทูตไทย และแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับญี่ปุ่น มีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสารราชการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ และข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ 2) การวิจัยภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 รูป/คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่นและเจ้าอาวาสวัดไทยในญี่ปุ่น 2) ผู้กำกับดูแลพระธรรมทูตไทย 3) เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและพระธรรมทูตประจำวัดไทยในญี่ปุ่น และ 4) พระสงฆ์ชาวญี่ปุ่น โดยใช้พื้นที่การวิจัยครอบคลุมประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง แบ่งเป็น 2 ตอน คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล และ 2) ประเด็นเกี่ยวกับภูมิหลังความสัมพันธ์ บทบาทของพระธรรมทูต วิธีการส่งเสริมความสัมพันธ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยประสานและนัดหมายผู้ให้ข้อมูล ชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความยินยอมก่อนสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ดำเนินการตามประเด็นที่กำหนด พร้อมบันทึกเสียง จัดบันทึกภาคสนาม และรวบรวมเอกสารประกอบ โดยดำเนินการเมื่อได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลแล้วเท่านั้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากเอกสารวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิเคราะห์แบบอุปนัย โดยถอดข้อความ จัดหมวดหมู่ ตีความ เชื่อมโยง และสังเคราะห์ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำเสนอผลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

6. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยผ่านการอบรมหลักสูตรจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ออกให้ ณ วันที่ 18 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2568 ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และสิทธิของผู้ให้ข้อมูลก่อนการสัมภาษณ์ การเข้าร่วม

การวิจัยเป็นไปโดยสมัครใจ ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิปฏิเสธการตอบคำถามหรือถอนตัวได้ตลอดเวลาโดยไม่เสียสิทธิหรือได้รับผลกระทบใด ๆ ข้อมูลทั้งหมดได้รับการเก็บรักษาเป็นความลับ ใช้รหัสแทนชื่อจริง และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม เพื่อคุ้มครองสิทธิ ความเป็นส่วนตัว และข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาภูมิหลังความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น

ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีพัฒนาการยาวนานกว่า 600 ปี เริ่มจากการค้าทางทะเลระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรริวกิว ดังปรากฏในบันทึกเรคโคไดโฮอัน ก่อนขยายไปสู่การตั้งหมู่บ้านญี่ปุ่น การเดินเรือสำเภาตราแดง และการแลกเปลี่ยนสินค้า ผู้คน และวัฒนธรรมระหว่างกัน (อิชิอิ โยเนะโอ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ, 2542) หมู่บ้านญี่ปุ่นจึงมิได้เป็นเพียงชุมชนทางการค้า แต่เป็นพื้นที่การอยู่ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรมและเป็นหลักฐานของความไว้วางใจระหว่างสองความสัมพันธ์เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม โดยมีการส่งคณะราชทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับญี่ปุ่นหลายครั้ง และมียามาตะ นางามาซะ ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นออกญาเสนาภิมุข ทำหน้าที่เชื่อมโยงราชสำนัก การทหาร และการค้าระหว่างสองประเทศ (ธานี สุขเกษม, 2564) แม้ความสัมพันธ์จะชะงักลงภายหลังญี่ปุ่นดำเนินนโยบายปิดประเทศ แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้วางรากฐานสำคัญสำหรับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์สำคัญด้านพระพุทธศาสนา คือ การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุและพระพุทธรูปแก่พุทธศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. 2443 นำไปสู่การสถาปนาวัดนิตไตจิ ณ เมืองนาโงยา เมื่อ พ.ศ. 2447 วัดแห่งนี้บริหารงานโดยคณะสงฆ์ญี่ปุ่นแบบไร้นิกายและใช้ระบบหมุนเวียนเจ้าอาวาสจากนิกายต่าง ๆ จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพและความเป็นเอกภาพทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว, 2569)

สายสัมพันธ์ระดับราชสำนักยังปรากฏผ่านการเสด็จพระราชดำเนินเยือนวัดโคโคโตกูอิน เมืองคามากุระ และการทรงปลูกต้นสนเป็นที่ระลึกของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ไทย ได้แก่ รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 10 เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ขณะที่รัชกาลที่ 9 โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกต้นสนทดแทนต้นเดิมเมื่อ พ.ศ. 2553 เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ศาสนสถานในญี่ปุ่นกลายเป็นพยานวัตถุแห่งพระราชไมตรีของทั้งสองประเทศ (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2569) ในระดับบุคคล ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียร พันธงชัย มีบทบาทเชื่อมโยงองค์ความรู้พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหาวิทยาลัยผ่านการศึกษที่มหาวิทยาลัยโอตานิ ก่อนนำความรู้กลับมาพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2536) ส่วนในระดับสถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้สร้างความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและองค์กรพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นผ่านการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ การประชุม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ความสัมพันธ์พัฒนาจากการค้าและราชไมตรีไปสู่ความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรมในระดับสถาบันและประชาชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาบทบาทและการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของพระธรรมทูตไทยในญี่ปุ่น

ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมทูตไทยมีบทบาทสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นผู้นำทางปัญญา โดยนำสติและวิปัสสนากรรมฐานมาช่วยลดความเครียดและพัฒนาการรู้เท่าทันอารมณ์ 2) การเป็นทูตทางวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงประเพณีไทยเข้ากับความสะดวกสบาย ความมีระเบียบ และสุนทรียภาพของญี่ปุ่น และ 3) การเป็นกัลยาณมิตรและผู้นำคำปรึกษาทางจิตใจ โดยเปิดพื้นที่วัดไทยให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้ที่มีปัญหา ความเหงา ความโดดเดี่ยว และความกดดันจากการดำเนินชีวิต บทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับหลักกัลยาณมิตรที่กำหนดให้ผู้เผยแผ่เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นผู้ฉลาดในการพูด อ่อนต่อถ้อยคำ และไม่ชักนำไปในทางเสื่อม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระธรรมทูตจึงมิได้ทำหน้าที่เฉพาะการถ่ายทอดหลักธรรม แต่ยังเป็นผู้รับฟัง ให้คำปรึกษา และช่วยเหลือสังคม โดยยึดเมตตา ความอดทน และความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน (พระครูธรรมธรรมาภรณ์, 2560) การปฏิบัติศาสนกิจในญี่ปุ่นต้องอาศัยความฉลาดทางวัฒนธรรม โดยปรับภาษา เวลา สถานที่ และรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับกฎหมายและจารีตท้องถิ่น เช่น เปลี่ยนจากการเทศนาแบบทางเดียวเป็นการสนทนาธรรม จัดตักบาตรภายในวัด ควบคุมระดับเสียงและประสานงานกับชุมชนล่วงหน้า ทั้งนี้ยังคงรักษาหลักพระธรรมวินัยและอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีเผยแผ่ที่เหมาะสมสามารถสังเคราะห์เป็นโมเดล 3 ส. ได้แก่ 1) สนทนา เปิดพื้นที่รับฟังและวิเคราะห์ความทุกข์จากชีวิตจริง 2) สติ ประยุกต์วิปัสสนากรรมฐานเถรวาทกับความนิ่งสงบแบบเซน และ 3) สุนทรียะ ปรับจริยวัตร สถานที่ และกิจกรรมให้เรียบง่าย เป็นระเบียบ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น รูปแบบดังกล่าวสะท้อนหลักการเผยแผ่ที่ต้องปรับวิธีการให้เหมาะสมกับภูมิศาสตร์ สังคม และจารีตของแต่ละพื้นที่ (พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตฺตญาณ), 2540) นอกจากนี้ พระธรรมทูตยังใช้สื่อดิจิทัล เช่น LINE และ X เพื่อเผยแผ่ข้อคิดธรรมะภาษาญี่ปุ่นที่สั้น กระชับ และเข้าถึงคนรุ่นใหม่ ตลอดจนสร้างเครือข่ายกับวัดและพระสงฆ์ญี่ปุ่น การเผยแผ่จึงเปลี่ยนจากการตั้งรับภายในวัดไปสู่การสื่อสารเชิงรุกและการทำงานร่วมกับชุมชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของไทยในญี่ปุ่น

ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ดังนี้

1. ด้านประวัติศาสตร์และราชสำนัก การพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ การสร้างวัดนิตไตจิ การเสด็จพระราชดำเนินเยือนวัดสำคัญ และการทรงปลูกต้นสน ณ วัดโคโตกุอิน ได้กลายเป็นทุนทางจิตวิญญาณและสัญลักษณ์แห่งความไว้วางใจระหว่างสองประเทศ เหตุการณ์เหล่านี้เป็นรากฐานที่ช่วยส่งเสริมการยอมรับวัดไทย พระธรรมทูต และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน (สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว, 2569)

2. ด้านสถาบันและนิกายสัมพันธ์ แม้พระพุทธศาสนาเถรวาทไทยกับพระพุทธศาสนาหายานนิกายเซนของญี่ปุ่นจะมีความแตกต่างด้านจารีต พิธีกรรม และบทบาทของพระสงฆ์ แต่มีเป้าหมายร่วมกันใน

การลดความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิต พระธรรมทูตไทยประยุกต์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวเถรวาทให้สอดคล้องกับบริบทของพุทธศาสนิกชนในญี่ปุ่น โดยนำลักษณะการนั่งอย่างสงบ เป็นระเบียบ และเรียบง่ายของชาเซนมาใช้เป็นรูปแบบภายนอกของการฝึกปฏิบัติ ขณะเดียวกันยังคงใช้หลักสติปัญญาเป็นกรอบภายใน กล่าวคือ ให้ผู้ปฏิบัติตั้งสติรับรู้ลมหายใจและอิริยาบถ สังเกตความรู้สึก ความคิด และสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง โดยไม่ยึดติดหรือปรุงแต่ง แล้วพิจารณาความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งตามแนววิปัสสนาของเถรวาท ดังนั้น การประยุกต์ดังกล่าวจึงมิใช่การเปลี่ยนวิปัสสนาให้เป็นชาเซน แต่เป็นการใช้รูปแบบการนั่งและบรรยากาศอันสงบเรียบง่ายของเซนเป็นฐานสนับสนุนการเจริญสติและการพิจารณาธรรมตามหลักเถรวาท เกิดเป็นความร่วมมือข้ามนิกายที่มีได้มุ่งแข่งขันหรือเปลี่ยนความเชื่อ แต่เป็นการทำงานในฐานะหุ้นส่วนทางสังคม สมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่นและเครือข่ายวัดไทยทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะ อนุรักษ์วัฒนธรรม ดูแลชุมชนไทย และสร้างความร่วมมือกับชุมชนญี่ปุ่น ปัจจุบันเครือข่ายดังกล่าวประกอบด้วยวัดสมาชิกกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของประเทศญี่ปุ่น (สมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น, 2569)

3. ด้านสังคมและกิจกรรมเผยแผ่ การสร้างการยอมรับในระดับชุมชนเกิดจากการดำเนินงานแบบล่างขึ้นบน โดยพระธรรมทูตและวัดไทยปฏิบัติตามกฎหมาย เคารพสิทธิส่วนบุคคล เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ และเปิดพื้นที่ให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาเรียนรู้ศาสนาและวัฒนธรรมไทย ความสัมพันธ์จึงเกิดจากความไว้วางใจ ความร่วมมือ และประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ มากกว่าการเผยแผ่ในลักษณะชักจูงให้เปลี่ยนศาสนา (ประเวศ วะสี, 2553; สุภาภรณ์ จันทวานิช, 2550) การเผยแผ่ในปัจจุบันยังขับเคลื่อนผ่านความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ภาคีรัฐ สถาบันการศึกษา และพุทธบริษัทสี่ เช่น โครงการอบรมธรรมทูตคฤหัสถ์ ภาคพื้นเอเชีย รุ่นที่ 2 ณ วัดระฆังญี่ปุ่น ซึ่งยกระดับคฤหัสถ์ให้เป็นหุ้นส่วนในการเผยแผ่และสร้างเครือข่ายข้ามวัฒนธรรม (วิทยาลัยพระธรรมทูต, 2569) นอกจากนี้ การเข้าร่วมวันวิสาขบูชานานาชาติร่วมกับคณะสงฆ์ญี่ปุ่นและพุทธศาสนิกชนหลายชาติยังสะท้อนการใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นที่สร้างสันติภาพและความร่วมมือระดับชุมชน (วัดสุทธิวาราม, 2569)

โดยสรุป ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นมิได้มุ่งแข่งขันหรือเพิ่มจำนวนศาสนิกชน แต่เป็นการใช้พุทธธรรมเป็นฐานของการร่วมมือ เที่ยวยา และยกระดับคุณภาพชีวิต พระธรรมทูตไทยจึงเปลี่ยนบทบาทจากผู้เผยแผ่ศาสนาไปสู่การเป็นทูตทางวัฒนธรรมและหุ้นส่วนทางสังคม ก่อให้เกิดรูปแบบการทูตเชิงพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ราชสำนัก สถาบัน คณะสงฆ์ วัฒนธรรม และประชาชน อันนำไปสู่ความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น” พบประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงภูมิหลังความสัมพันธ์ บทบาทและการส่งเสริมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและญี่ปุ่น ผู้วิจัยจึงนำผลการศึกษามาอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

อภิปรายผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีรากฐานยาวนานกว่า 600 ปี เริ่มจากการค้าทางทะเล การตั้งหมู่บ้านญี่ปุ่น ระบบเรือสำเภาตราแดง และบทบาทของยามาเตะ นางามาซะในสมัยเอโดะ ก่อนพัฒนาเป็นความสัมพันธ์ระดับราชสำนัก พระพุทธศาสนา สถาบัน และประชาชน ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นมิได้เกิดขึ้นจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่มีการแลกเปลี่ยนผู้คน ความรู้ และวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญ สอดคล้องกับอิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ (2542) ซึ่งอธิบายว่าการค้าทางทะเลและการตั้งถิ่นฐานของชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยาเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ที่พัฒนาไปสู่มิติทางการทูตและวัฒนธรรม และสอดคล้องกับธานี สุขเกษม (2564) ที่พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นมีทั้งมิติทางการค้า การเมือง และการแลกเปลี่ยนบุคลากร การพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนำไปสู่การสถาปนาวัดนิมิตไตจิ แสดงให้เห็นการใช้พระพุทธศาสนาเป็นกลไกสร้างมิตรภาพระหว่างประเทศ วัดนิมิตไตจิจึงเป็นทั้งศาสนสถานและสัญลักษณ์ของความไว้วางใจระหว่างราชสำนักไทยกับพุทธศาสนิกชนญี่ปุ่น (สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว, 2569) นอกจากนี้ ต้นสนทรงปลูก ณ วัดโคโคกูอินยังเป็นพยานวัตถุที่สะท้อนความต่อเนื่องของพระราชไมตรีระหว่างสองประเทศ (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2569) ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และราชสำนักได้กลายเป็นทุนทางจิตวิญญาณที่เอื้อต่อความร่วมมือในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับสถาบันพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น ตลอดจนบทบาทของศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียร พันธงชัย ในการเชื่อมโยงองค์ความรู้เถรวาทกับมหายาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2536) ที่เห็นว่าความเข้าใจในศาสนาและวัฒนธรรมสามารถใช้เป็นฐานในการสร้างความสัมพันธ์และสันติภาพระหว่างประชาชนต่างสังคมได้

อภิปรายผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า พระธรรมทูตไทยมีบทบาทสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ การเป็นผู้นำทางปัญญา การเป็นทูตทางวัฒนธรรม และการเป็นกัลยาณมิตรหรือผู้ให้คำปรึกษาทางจิตใจ บทบาทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระธรรมทูตมิได้ทำหน้าที่เฉพาะการประกอบพิธีกรรมหรือถ่ายทอดคำสอน แต่ยังมีส่วนช่วยแก้ปัญหาความเครียด ความเหงา และความโดดเดี่ยวของคนในสังคมญี่ปุ่น การนำวิปัสสนากรรมฐานและสติมาใช้จึงเป็นการเปลี่ยนพระพุทธศาสนาจากเนื้อหาเชิงทฤษฎีไปสู่เครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับพระมหาสุเทพ สวทฺธโน (เหล่าทอง) (2562) ซึ่งพบว่า พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องพัฒนาทั้งความรู้พระพุทธศาสนา การปฏิบัติกรรมฐาน ภาษา และความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งสอดคล้องกับพระมหาสมาน ชาติวิริโย (2563) ที่เสนอว่าพระธรรมทูตควรมีความ

อดทน ใฝ่ศึกษา รู้จักฟัง สามารถอธิบายหลักธรรม และทำงานร่วมกับบุคคลต่างวัฒนธรรมโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การปรับตัวของพระธรรมทูตไทยในด้านภาษา ความตรงต่อเวลา ความสะอาด ความเป็นระเบียบ การควบคุมเสียง และการจัดกิจกรรมภายในวัด สะท้อนหลักการรักษาแก่น แต่ปรับรูป กล่าวคือ ยังคงรักษาพระธรรมวินัย แต่ปรับวิธีปฏิบัติให้เหมาะสมกับกฎหมายและจารีตของญี่ปุ่น สอดคล้องกับพระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตฺตญาณ) (2540) ที่เสนอว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องประยุกต์ให้เหมาะสมกับภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย ผลการสังเคราะห์เป็นโมเดล 3 ส. ได้แก่ สนทนา สติ และสุนทรียะ แสดงให้เห็นรูปแบบการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมญี่ปุ่น โดย “สนทนา” ทำให้พระธรรมทูตเป็นผู้รับฟังและร่วมวิเคราะห์ปัญหาชีวิตสติ เชื่อมวิปัสสนาเถรวาทกับชาเซน และสุนทรียะ ทำให้สถานที่จริยวัตร และกิจกรรมมีความเรียบง่ายและเป็นระเบียบ สอดคล้องกับพระครูบรรณกิจเจติยาภิรักษ์ (สมพงษ์ ญาณธีโร) (2561) ซึ่งพบว่าการเผยแผ่เชิงรุกต้องเข้าถึงบุคคลและชุมชนผ่านธรรมาศปฏิบัติ สื่อออนไลน์ ศาสนสัมพันธ์ และการบริการสังคม

อภิปรายผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่นประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์และราชสำนัก 2) สถาบันและนิกายสัมพันธ์ และ 3) สังคมและกิจกรรมเผยแผ่ในปัจจุบัน ทั้ง 3 มิติมีความเชื่อมโยงกัน โดยประวัติศาสตร์และราชสำนักสร้างความไว้วางใจ สถาบันและคณะสงฆ์พัฒนาความร่วมมือ ส่วนพระธรรมทูต วัด และประชาชนทำให้ความสัมพันธ์เกิดผลในระดับชุมชน แม้พระพุทธศาสนาเถรวาทไทยกับมหายานและเซนของญี่ปุ่นจะแตกต่างกันด้านจารีตและพิธีกรรม แต่มีเป้าหมายร่วมในการลดความทุกข์และพัฒนาจิตใจ การนำวิปัสสนากรรมฐานและสติแบบเถรวาทไปประสานกับชาเซนและความเรียบง่ายแบบญี่ปุ่น จึงเป็นการเติมเต็มกันมากกว่าการแข่งขันทางนิกาย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับพระมหาบุญทิน ปุณฺณโช (เทาศิริ) (2561) ที่เสนอว่าพระธรรมทูตต้องใช้ความแตกต่างในหลักธรรม การสื่อสาร และไหวพริบเพื่อปรับการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับกฎหมายและสังคมท้องถิ่น การสร้างการยอมรับในชุมชนญี่ปุ่นเกิดจากการปฏิบัติตามกฎระเบียบ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ การทำงานจิตอาสา และการเปิดวัดเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการดังกล่าวทำให้พระธรรมทูตและวัดไทยเปลี่ยนสถานะจากคนต่างถิ่นไปสู่หุ้นส่วนทางสังคม สอดคล้องกับประเวศ วะสี (2553) ที่เห็นว่าความสัมพันธ์ที่มั่นคงมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม และสุภาภรณ์ จันทวานิช (2550) ที่อธิบายว่าวัฒนธรรมไทยมีฐานจากความเกื้อกูล ชุมชน และความสัมพันธ์ทางศาสนา นอกจากนี้ การอบรมธรรมทูตคฤหัสถ์ การใช้สื่อดิจิทัล และการจัดกิจกรรมร่วมกับพระสงฆ์ญี่ปุ่นและเครือข่ายนานาชาติ แสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่ได้เปลี่ยนจากภารกิจของพระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวไปสู่ความร่วมมือของพุทธบริษัทและภาคีหลายภาคส่วน (วิทยาลัยพระธรรมทูต, 2569) จึงสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในปัจจุบันเป็นรูปแบบการทูตเชิงพุทธศาสนาที่ใช้พุทธธรรม วัฒนธรรม และเครือข่ายประชาชนสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และสันติภาพอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยโดยสรุปแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีพัฒนาการต่อเนื่องจากการค้าและการแลกเปลี่ยนผู้คนในสมัยอยุธยา ไปสู่ความสัมพันธ์ระดับราชสำนัก สถาบันทางพระพุทธศาสนา และประชาชน จนกลายเป็น ทูตทางจิตวิญญาณ ที่สนับสนุนความร่วมมือระหว่างสองประเทศในปัจจุบัน ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว พระธรรมทูตไทยมีบทบาทมากกว่าการเผยแผ่

หลักธรรมหรือประกอบศาสนพิธี โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำทางปัญญา ทูตทางวัฒนธรรม และกัลยาณมิตรผู้ให้คำปรึกษาด้านจิตใจแก่ประชาชนในสังคมญี่ปุ่น การปฏิบัติงานยึดหลักรักษาแก่น แต่ปรับรูป คือ รักษาพระธรรมวินัยและสาระสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาท พร้อมปรับภาษา จริยวัตร กิจกรรม และวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับกฎหมายและวัฒนธรรมญี่ปุ่น

การประยุกต์วิปัสสนากรรมฐานกับชาเซนจึงมิใช่การผสมคำสอนจนสูญเสียอัตลักษณ์ แต่เป็นการใช้รูปแบบการนั่งอย่างสงบ เรียบง่าย และเป็นระเบียบของเซนเป็นฐานสนับสนุนการเจริญสติและพิจารณาสภาวธรรมตามหลักเถรวาท ผลการวิจัยจึงสังเคราะห์เป็นโมเดล 3 ส. ได้แก่ สนทนา สติ และสุนทรียะ ซึ่งสะท้อนการเผยแผ่ที่เน้นการรับฟัง การพัฒนาจิตใจ และการจัดสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น เมื่อประกอบกับการสร้างเครือข่ายระหว่างวัด สถาบันการศึกษา คณะสงฆ์ พุทธบริษัท และชุมชน จึงทำให้วัดไทยและพระธรรมทูตพัฒนาจากผู้เผยแผ่ต่างถิ่นไปสู่การเป็นหุ้นส่วนทางสังคม และก่อให้เกิด “การทูตเชิงพุทธศาสนา” ที่ส่งเสริมความเข้าใจ ความไว้วางใจ และสันติภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัย สามารถสังเคราะห์เป็น “รูปแบบการทูตเชิงพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศมิได้เกิดจากบุคคลหรือกิจกรรมใดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สถาบัน และประชาชน โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความร่วมมือ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการทูตเชิงพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น

องค์ประกอบที่ 1 พื้นฐานสำคัญ ได้แก่ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ร่วม แม้ไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนญี่ปุ่นนับถือมหายานและเซน แต่ทั้งสองประเทศมีจุดร่วมด้านเมตตา

กรุณา สันติภาพ และการเคารพความแตกต่าง ขณะทีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ช่วยถ่ายทอดอัตลักษณ์และ
ยืนยันความสัมพันธ์ที่ดำเนินมาอย่างยาวนาน

องค์ประกอบที่ 2 พื้นฐานความสัมพันธ์ เริ่มจากการค้าและการตั้งถิ่นฐานของชาวญี่ปุ่นในกรุงศรี
อยุธยา ก่อนพัฒนาเป็นความสัมพันธ์ทางการทูต ราชสำนัก ศาสนา และประชาชน เหตุการณ์สำคัญ ได้แก่
การพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ การสถาปนาวัดนิมิตไตจิ และการเสด็จพระราชดำเนินเยือนศาสนสถานใน
ญี่ปุ่น ซึ่งสะท้อนความศรัทธาและความผูกพันทางจิตใจของทั้งสองประเทศ

องค์ประกอบที่ 3 กลไกขับเคลื่อน ประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ พระธรรมทูตไทย สถาบันทาง
ศาสนาและการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาชน โดยพระธรรมทูตทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่ ผู้นำชุมชน
ทูตทางวัฒนธรรม และผู้ประสานความร่วมมือ ขณะทีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สมัชชาสงฆ์
ไทยในญี่ปุ่น วัดไทย มหาวิทยาลัยญี่ปุ่น และสถานเอกอัครราชทูตไทยทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษา การเผยแผ่
และกิจกรรมระหว่างประเทศ ส่วนประชาชนมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และจิตอาสา

องค์ประกอบที่ 4 กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ เริ่มจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการ
แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม นำไปสู่ความเข้าใจ การเคารพและยอมรับความแตกต่าง การสร้างความไว้วางใจ และ
การพัฒนาเป็นความร่วมมือด้านศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และสังคมอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบที่ 5 ผลลัพธ์ ได้แก่ ความไว้วางใจระหว่างประเทศ เครือข่ายพระพุทธศาสนา
นานาชาติ การแลกเปลี่ยนทางวิชาการ การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และความร่วมมือระดับประชาชน

เป้าหมายสูงสุดของรูปแบบ คือ ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นที่มั่นคงและยั่งยืน โดยใช้พระพุทธศาสนา
เป็นพลังทางวัฒนธรรมในการสร้างมิตรภาพ ความร่วมมือ และสันติภาพ ทั้งนี้ ความสำเร็จขึ้นอยู่กับการ
ประสานงานของทุกภาคส่วน โดยมีพระธรรมทูตไทยเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงระดับนโยบาย สถาบัน
และชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่นมีพัฒนาการต่อเนื่อง
ยาวนานกว่า 600 ปี จากความสัมพันธ์ด้านการค้าและการตั้งถิ่นฐาน สู่ความร่วมมือระดับราชสำนัก ศาสนา
และสถาบัน โดยพระธรรมทูตไทยมีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ทูตทางวัฒนธรรม และผู้
เชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคม ผ่านแนวทาง “3ส.” ได้แก่ สนทนา สติ และสุนทรียะ ความสัมพันธ์ดังกล่าวยัง
สะท้อนการประสานพระพุทธศาสนาเถรวาทไทยกับมหายานและเซนของญี่ปุ่น ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจ ความ
ไว้วางใจ ความร่วมมือ และสันติภาพระหว่างสองประเทศอย่างยั่งยืน

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์ร่วมระหว่างมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
และกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในญี่ปุ่นอย่างเป็นระบบ

2) ควรพัฒนาระบบงบประมาณ ฐานข้อมูล และสวัสดิการสำหรับพระธรรมทูตไทยในญี่ปุ่น เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

3) ควรใช้วัดไทยในญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงพระพุทธรูปศาสนากับนโยบาย Soft Power เพื่อสร้างภาพลักษณ์และความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) พระธรรมทูตควรใช้ภาษาญี่ปุ่นที่เข้าใจง่าย และประยุกต์จิตวิทยากับเทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับสังคมญี่ปุ่น

2) ควรจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เข้าถึงง่าย เช่น การปฏิบัติธรรมระยะสั้น ชั้นเรียนภาษาและอาหารไทย และกิจกรรมแลกเปลี่ยนไทย-ญี่ปุ่น

3) ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับคณะสงฆ์ญี่ปุ่น มหาวิทยาลัย หน่วยงานท้องถิ่น ชุมชนไทย และประชาชนญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรเปรียบเทียบรูปแบบการเผยแผ่ของพระธรรมทูตไทยในญี่ปุ่นกับประเทศอื่น เพื่อถอดบทเรียนและปัจจัยความสำเร็จ

2) ควรประเมินผลสัมฤทธิ์และผลกระทบของกิจกรรมพระธรรมทูตที่มีต่อทัศนคติ คุณภาพชีวิต และความสัมพันธ์ของประชาชนในระยะยาว

3) ควรศึกษาทักษะที่จำเป็นสำหรับพระธรรมทูตยุคดิจิทัล เช่น ภาษาญี่ปุ่น จิตวิทยา การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการใช้สื่อออนไลน์ เพื่อนำไปพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการต่างประเทศ. (2560, 26 กันยายน). “130 Years of Thailand–Japan Friendship” exhibition. <https://www.mfa.go.th/en/content/5d5bd0d115e39c306002189b>

กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น. (2569). *Japan–Thailand relations: Basic data*. Tokyo: Ministry of Foreign Affairs of Japan. สืบค้น 22 สิงหาคม 2569, จาก <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/thailand/data.html>

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2569). พระใหญ่ไต่บุตลี “พระรอด” แห่งญี่ปุ่นกับต้นสน 2 รัชกาล. https://www.silpa-mag.com/history/article_164443

กาญจนา คำจตุติ, พระครูธรรมธรรณกช คนธโร (ไกรทอง), และพระครูสุจิตกิตติวัฒน์. (2560). พุทธวิธีการเจริญสัมพันธ์ไมตรี. *วารสาร มจร ทรัพยากรชัยปริทรรศน์*, 1(2), 58–68. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMHR/article/download/173122/124086/>

- ธานี สุขเกษม, และวุฒิพงศ์ บัวชัย. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและญี่ปุ่น ตั้งแต่ พ.ศ. 2149 ถึง พ.ศ. 2310. *วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา*, 13(1), 7–22. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/article/view/248480>
- ประเวศ วะสี. (2553). *พัฒนาการมนุษย์และสังคม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธฉือจี้.
- พระครูบรรณเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร). (2561). *รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูตสายอินเดีย-เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2540). *พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2536). *กระแสธรรมเพื่อชีวิตและสังคม*. กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- พระมหาบุญทิน ปุณฺณโช (เทาศิริ). (2561). *กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระมหาสมาน ชาตวิริโย (ศศิสุวรรณพงศ์). (2563). การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(7), 113–125. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/download/242227/166275>
- พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง). (2562). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม*, 6(3), 1363–1378. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/185481>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทยาลัยพระธรรมทูต. (2569, 15 กรกฎาคม). *มจร จับมือสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น เปิดอบรมธรรมทูตคฤหัสถ์ภาคพื้นเอเชีย รุ่นที่ 2 ณ วัดระฆังญี่ปุ่น หลอมรวมพลังศาสนา-บ้านเมือง-สถาบันพระมหากษัตริย์สู่เวทีสากล*. <https://odc.mcu.ac.th/?p=79404>
- วัดนิตไตจิ. (ม.ป.ป.). *เว็บไซต์วัดนิตไตจิ*. สืบค้น 22 สิงหาคม 2569, จาก <https://www.nittaiji.or.jp/>
- วัดสุทธิวาราม. (ม.ป.ป.). *วัดสุทธิวาราม* [เพจ Facebook]. Facebook. สืบค้น 22 สิงหาคม 2569, จาก <https://www.facebook.com/Watsuthi2424>
- สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว. (ม.ป.ป.). *วัดนิตไตจิ*. สืบค้น 22 สิงหาคม 2569, จาก <https://site.thaiembassy.jp/th/info/japanese-shrines/6250>

สมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น. (ม.ป.ป.). ข้อมูลวัดสมาชิกและการดำเนินงานของสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น. สืบค้น 22 สิงหาคม 2569, จาก <https://watthai.jp>

สมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น. (ม.ป.ป.). วัดสมาชิกสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น. สืบค้น 22 สิงหาคม 2569, จาก <https://watthai.jp>

สุรางค์ จันทวานิช. (2550). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ. (2542). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี*. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสายชล วรรณรัตน์ (บรรณาธิการ). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.